

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מלאכה בערבי חגים שבתות ובתעניות

(נ' א') **משנה:** מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות (היום), עושין. מקום שנהגו שלא לעשות (כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותיקון מצה לצורך הלילה), אין עושין.

(נ' ב') (ומקשה) מאי איריא ערבי פסחים¹, אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי, **דתניא:** העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה (תשע שעות ומחצה), אינו רואה סימן ברכה לעולם (מאותה מלאכה).

(ומתרץ) התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה (קודם לכן), לא. הכא (בערבי פסחים), מחצות.

אי נמי, התם סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי לא משמתנין ליה. הכא שמותי נמי משמתנין ליה.

גופא: העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה, ובמוצאי שבת ובמוצאי ימים טובים, ובמוצאי יום הכיפורים, ובכל מקום שיש שם נדנדוד עבירה, לאתויי תענית צבור², אינו רואה סימן ברכה לעולם.

שיטות הראשונים

הטעם שמחמירים בערב פסח יותר והאם נוהג בימינו: כתב הר"ן על פי הירושלמי, שהטעם שמחמירים בערב פסח, משום שזמן קרבן פסח מחצות, וביום שיחיד מביא קרבן, אסור בעשיית מלאכה. דעת הרז"ה, דהאידיא דליכא קרבן פסח, דין ערב פסח שווה לשאר ערבי ימים טובים. ודעת רמב"ם, ראב"ד, רמב"ן, סמ"ג, ורא"ש, שכיון שנאסר, אע"פ שבטל הטעם, לא בטל האיסור³. וכן פסק השו"ע⁴.

העושה מלאכה בערב פסח, האם מנדים אותו: דעת הרמב"ם דקיימא לן כתרי שינויי דאמרין בגמרא, ולכן בערב פסח העושה מלאכה אחר חצות, מנדים אותו. וכן פסק השו"ע⁵.

¹ דקתני עד חצות במנהגא, מכלל דמחצות ולהלן, אסור; ולמה ליה למיתני חצות לאשמעינן הך דיוקא, הא כל ערבי ימים טובים אסירי רש"י.

² רש"י פירש, תענית ציבור אסור במלאכה, כשהיו מתענין על הגשמים (תענית, י"ב ב'). אבל שאר תענית ציבור לא, כדאמר שמואל אין חומר תענית ציבור בבבל. והגר"א הגיה בגמרא 'לאתויי תשעה באב'. אמנם בראשונים רבים (רי"ף, טז ב בדפיו; ח"י הר"ן, ד"ה העושה; רי"ץ גיאת הל' קידוש, ד"ה תנא העושה; ספר העיתים, סי' ב, ד"ה ת"ר אין; ספר חסידים, סי' קכא; שיבולי הלקט, ענין שבת, סי' נו; אור זרוע, ח"ב הל' ע"ש סי' יג) הגירסה: 'בתענית צבור'. ולא מצאתי אף כת"י כהגר"א.

³ והביא הרא"ש ראייה, כדאיתא במגילת תענית (פרק ה) ומייתי לה בשילהי בכל מערבין (מ"א א') א"ר אלעזר ב"ר צדוק אני ממשפחת סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ונדחה עד לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו, מפני שיו"ט שלנו היה. פירוש, שאבותיו היו מקריבין קרבן עצים בו ביום, כדאיתא בפרק בתרא דתענית (כ"ו א') בעשרה באב בני סנאב בן בנימין. ורבי אלעזר ב"ר צדוק אחר חורבן היה, אלא כיון שאבותיו היו מקריבין קרבן בו ביום ועשו בו יום טוב, כל משפחותיו נוהגין בו יום טוב לעולם.

⁴ או"ח תסח.א. מקורות - ירושלמי (ריש פ"ד). רמב"ם (הל' שביתת יום טוב ח,יז). ר"ן (טז ב ברי"ף, ד"ה מקום). רמב"ן (מלחמות). רא"ש (סי' א). סמ"ג (לאוין עה, בסופו).

⁵ או"ח תסח.א. מקורות: רמב"ם (הל' שביתת יום טוב ח,יז).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

העושה מלאכה שלא על מנת להשתכר: כתב הרא"ש בשם ראב"ה, דוקא העושה מלאכה להשתכר; אבל מתקן הוא כליו ובגדיו לשבת ויום טוב. וכן מי שכותב לעצמו ספרים דרך לימודו מותר כל היום. והמרדכי כתב, ואפילו בחנם אין לישראל לספר לחבירו מחצות ואילך; ואין לחלק בין בחנם בין בשכר, כיון שהם מלאכות. והשו"ע⁶ כתב, שאסור לעשות מלאכה אפילו בחינם.

עשיית מלאכה בערב פסח על ידי גוי: כתב המרדכי, משמע דאסור לעשות מלאכה אפילו ע"י גוי, כמו מלאכה דחול המועד (מו"ק י"ב א'). והרוקח כתב דע"י גויים מותר לעשות מלאכה אפילו בביתו; דלא שייך אמירה לגוי שבות כי אם גבי שבת ויו"ט וחול המועד. והשו"ע⁷ כתב שיש מי שאוסר ויש מי שמתיר. והרמ"א כתב שהמנהג להתיר.

העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה: כתב מרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג, דהיינו מנחה גדולה (וההבדל בין זה לערב פסח, חצי שעה). ודעת רש"י דהיינו מנחה קטנה⁸. והשו"ע⁹ הביא שתי הדעות, בשם יש מפרשים.

איזו מלאכה נאסרה בערב שבת מן המנחה: כתב באור זרוע, נראה בעיני, דהאי דאסר הכא מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה, היינו דוקא מלאכה קבועה, שאסור לקבוע עצמו במלאכה כדי להשתכר בה, מפני שצריך לעסוק בצורכי שבת. אבל מלאכה בעלמא שהוא לשעה ואינו קובע עצמו עליה, ההיא ודאי שריא¹⁰. וכן פסק הרמ"א¹¹.

תספורת בערב שבת: כתב הכלבו, נראה שאסור לספר מספר ישראל בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה. ואפשר להתיר תספורת מעשה הדיוט¹². והרמ"א¹³ כתב, שמספרים כל היום אפילו מספר ישראל.

עשיית מלאכה במוצ"ש: כתבו תוספות בשם ר"י, דאיתא בירושלמי הכי: הני נשי דנהיגי דלא למעבד עבידתא באפוקי שבתא, לאו מנהגא. עד דתיתפני סידרא, מנהגא. פירוש, שישלים התפלה, מנהג כשר. ובהא איירי נמי הכא. וכן כתב

⁶ אור"ח תסחב. בב"י כתב דנראה דלא פליג המרדכי על דברי אבי העזרי, דמתקן כליו לשבת ויו"ט לאו תופר קאמר, אלא תיקון בעלמא קאמר, דלאו מלאכה גמורה היא. וכותב ספרים אף על גב דמלאכה היא, כיון דלעצמו ודרך לימודו הוא כותבם, לא מיחזי כמלאכה. אבל עושה מלאכה גמורה כגון תופר בגדיו אפילו לצורך שבת ויו"ט, וכן כותב ספרים לאחרים, אפילו בחנם אסור. וכתב המשנ"ב (ס"ק ו), דלהשתכר אפילו אינו מלאכה גמורה אסור, ואפילו אם הוא לצורך יו"ט. ושכתבו האחרונים דפועל שאין לו מה יאכל, מותר לעשות מלאכה להשתכר. מקורות - רא"ש (ס"א). מרדכי (ס"י תרז).

⁷ אור"ח תסחא. וכתב המשנ"ב (ס"ק ה) שמה שהתיר הרמ"א, היינו אפילו עושה בביתו של ישראל. ולענין להסתפר ע"י נכרי אחר חצות הסכימו הרבה אחרונים, להקל אף שמטה ראשו לצד המספר ומסייע קצת. אבל ע"י ישראל אסור אפילו בחנם, משום דהיא מלאכה גמורה. ונטילת צפרניים אם שכח ליטול אותן קודם חצות, יש להקל אפילו ע"י עצמו או ע"י אחר בחנם. מקורות: מרדכי (ס"י תרז). הרוקח (הל' תשעה באב, ס"י שי).

⁸ וראה דיון בב"י, אם כוונתו מתשע שעות ומחצה (כזמן מנחה קטנה), או מתשע שעות (סמוך למנחה קטנה).

⁹ אור"ח רנא. וכתב המשנ"ב (ס"ק א) ופרקמטיא שרי. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק ג) דהסומך על המקילין שסוברים מנחה קטנה, היינו תשע ומחצה, לא הפסיד. וכל זה, בעושה מלאכת עצמו. אבל פועל הנשכר אצל בעה"ב בסתם, איתא בשו"ע (ח"מ ס"י שלא) דזמנו הוא סמוך לשקיעת החמה. אם לא במקום שיש מנהג קבוע לפסוק מקודם. מקורות - מרדכי (ס"י תרג). מהר"ם (תשב"ץ קטן ס"י צ). רש"י (נ"ב, ד"ה מן המנחה).

¹⁰ כדתנן פרק קמא דשבת (י"ז ב'), בית שמאי אומרים: אין שורין דיו וסממנין וכרישין אלא כדי שישורו מבעוד יום. ובית הלל מתירין.

¹¹ אור"ח רנא. וכתב המשנ"ב (ס"ק ד), שכשעושה דרך עראי דשרי, היינו אפילו בשכר. מקורות: אור"ח (ח"ב, הלכות ערב שבת ס"י ג).

¹² דלא גרע מחול המועד דאמרינן (מועד קטן ח' ב') הדיוט תופר כדרכו. כלבו. והב"י הביא דבריו וכתב, והעולם נהגו היתר בדבר. וכל מקום שהלכה רופפת בידיך, הלך אחר המנהג. ע"כ. וראה להלן.

¹³ אור"ח רנא. וכתב בב"ה"ל (ד"ה ומסתפרין), עיין בביאור הגר"א שמפקק בזה מאד. ולפי דעתו יש ליזהר ממנחה ולמעלה אפילו בחנם, כי היא תמיד מלאכת אומן. עיי"ש. מקורות: כלבו (ס"י נח).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

האבודרהם, וסיים, ומיהו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כל מוצאי שבת.¹⁴

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות פסח, סי' תסח)

- א. העושה מלאכה בערב פסח מחצות ולמעלה, משמתין אותו. ואפלו לעשות בחנם אסור. ויש מי שאוסר אפלו על ידי גוי; ויש מי שמתיר (וכן הוא המנהג).
- ב. במה דברים אמורים, כשעושה מלאכה להשתכר, (או בחנם והוא מלאכה גמורה לתפר בגדים ממש) (בית יוסף), אבל מתקן הוא כליו ליום טוב; וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו, מתר.
- ג. קדם חצות, מקום שנהגו לעשות מלאכה, עושין. מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין.
- הגה: ולדין מקום שנהגו שלא לעשות (מהרי"ו); ודוקא מלאכות גמורות, אבל שאר מלאכות אפלו מנהג ליכא (מהרי"ב).
- (או"ח, הלכות שבת, סי' רנא)

- א. העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה.
- הגה: ודוקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי (בית יוסף בשם אור זרוע). ולכן מתר לכתב אגרת שלומים וכל פיוצא בזה (דברי עצמו).
- ב. לתקן בגדיו וכליו לצרך שבת, מתר כל היום. הגה: והוא הדין בגדי חברו אם הוא לצרך שבת ואינו נוטל עליו שכר (בית יוסף); והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו. הגה: אבל אסור לכתב לחברו בשכר (מךדכי פ' מקום שנהגו). ומסתפרין כל היום, אפלו מספר ישראל. (כל בו ובית יוסף). ויש לאדם למעט קצת בלמודו בערב שבת, כדי שיכין צרכי שבת (ש"ג פ"ו דשבת ירושלמי פ"ק דתענית).
- (יו"ד, הלכות נידוי וחרם, סי' שלד)

מג. על כ"ד דברים מנדין את האדם, ואלו הן: ... העושה מלאכה בערב פסח אחר חצות...
(או"ח, הלכות תענית, סי' תקעה)

- ג. עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עוד ג' תעניות על הצבור שני וחמישי ושני, ובאלו מפסיקין מלאכל מבעוד יום, ואסורים בהם בעשית מלאכה ביום אבל לא בלילה...

¹⁴ הו"ד במג"א (רצט, י, ס"ק טו). וכתב ערוך השולחן (רצט, סעי' כב), ואנחנו לא שמענו המנהג הזה שהוא כנגד הירושלמי. ונשי דידן רק עד אחר הבדלה אין עושות, ואח"כ עושות כל המלאכות. וכן עיקר. מקורות: תוספות (ד"ה העושה). אבודרהם (סדר מוצאי שבת, ד"ה וכתב אבן הירחי). ור' תשב"ץ קטן (סי' פח).